

UDK 811.163.42'373.45:811.111
811.163.42'373.46:796.323.2
811.163.42'373.613:811.111
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 19. 03. 2013.
Prihvaćen za tisak: 28. 10. 2013.

DIJANA ČURKOVIĆ
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, Zagreb
dcurkov@ihjj.hr

PREVEDENICE U SPORTSKOJ TERMINOLOGIJI: KOŠARKA

Košarka je u Hrvatsku došla iz Amerike te je samim time utjecaj engleskog jezika u košarkaškoj terminologiji znatan: preuzimanjem igre preuzete su i riječi. Da bismo promotrili jezični kontakt hrvatskoga i engleskoga jezika, uspoređena su FIBA-ina¹ službena košarkaška pravila. Kao što je i bilo očekivano, ustanovljen je velik broj posuđenica i prevedenica engleskih termina. Rezultati analize razvrstani su u kategorije prema vrstama prevedenica i načinu prilagodbe.

KLJUČNE RIJEČI: *košarka, engleski jezik, posuđenice, prevedenice, terminologija.*

1. ZAŠTO KOŠARKA?

I love this game! Ich liebe dieses spiele! Mi piace questo gioco! J'aime c'est jour! – govore su nam s malih ekrana ranih devedesetih košarkaške zvijezde u emisiji *NBA² report*. Košarka je, nažalost, u Hrvatskoj danas znatno manje popularna nego tada, no neočekivanim plasmanom na Olimpijske igre u Pekingu 2008. i bujanjem tiskovina i internetskih stranica specijaliziranih za košarku, ali i sport općenito, ne gubi na prostoru u medijima, a samim time i u hrvatskim domovima i – jeziku.

Nastala je krajem 19. stoljeća u Springfieldu u Kanadi i ubrzo je prihvaćena u cijeloj Sjevernoj Americi, gdje je danas, uz hokej u Kanadi te američki nogomet i baseball u SAD-u, najpopularniji sport s milijunima obožavatelja. Izumiteljem se smatra James Naismith, koji je 15. siječnja 1892. objavio 13 pravila³ igre koja se danas igra u 131 državi (usp. Prilog 5.2. *Košarka u svjetskim jezicima*). Zovu je i Kraljicom igara, kao što je atletika Kraljica sportova. Cilj je ubaciti loptu u

---

¹ FIBA (franc. *Fédération Internationale de Basket-ball*) – Međunarodni košarkaški savez.

² NBA – *National Basketball Association*, košarkaška liga Sjedinjenih Američkih Država.

³ Danas je pravila 12 – u srži istih kao i Naismithovih – s brojnim stavcima kojima se pojašnjavaju pojedine situacije. Naismithova pravila dostupna u Prilogu 5.1, a današnja pravila mogu se naći na službenim stranicama FIBA-e: <http://www.fiba.com/>.

košaru više puta nego protivnička momčad, pa je i ime nastalo slaganjem korijenâ *basket* i *ball* u *basketball*. S vremenom je značenje korijena *ball* okamenjeno u engleskom sportskom žargonu pa postaje sufiks. Točnije, on je tvorbeni jedinica koja u sportskom nazivlju u mnogim primjerima označava 'timski sport s loptom', dakle *-ball: football, volleyball, handball* (ali: *nogomet, odbojka, rukomet*). Prema tome, u prošlosti je ovo bila složena tvorba, a danas je sufiksacija. Tvorba riječi sinkronijska je disciplina pa govorimo o današnjem stanju u sportskom žargonu, i to kontrastivno: i u engleskom i hrvatskom jeziku.

Pojavu košarke na hrvatskim prostorima datira V. Perica u članku *Genetika ili revolucija? O fenomenu južnoslavenske košarke*: "Uvoz košarke u južnoslavenske zemlje imamo zahvaliti američkim misionarima i talijanskim fašistima. Prvu košarkašku loptu donosi u Beograd 1924. godine William Willand, predstavnik vjersko-humanitarne organizacije Salvation Army. On će i poučiti beogradske profesore i učitelje pravilima nove igre a ovi će trenirati znatizeljne učenike i studente. Koju godinu poslije u talijanskom Zadru, odnosno Zari na dalmatinskoj obali, igra se košarka u sklopu fašističkih organizacija studenata i mladih, takozvane *G.I.L. (Gioventu italiana littorio)*, *G.U.F. (Gruppo universitario fascista)*, te *Societa ginnastica*. Godine 1931. odigran je u Zadru košarkaški turnir, odnosno regionalno prvenstvo (talijanskog dijela) Dalmacije" (Perica 2003: 197). Turnir u Zadru bio je prvi na našim prostorima pa je i u košarkaškim žargonima svih gradova poznata poslovice da je *Bog stvorio čovjeka, a Zadar košarku*, a zato je i ovaj rad poslan zadarskom časopisu. Niti dvadeset godina kasnije (19. prosinca 1948.) osnovan je Hrvatski košarkaški savez kao ogranak Jugoslavenskog košarkaškog saveza, koji samostalno djeluje od 17. studenog 1991. a od 19. siječnja 1992. član je FIBA-e.⁴ Jugoslavenska košarkaška reprezentacija uvijek je bila na svjetskom vrhu, s jednom brončanom (1984.), tri srebrne (1963., 1976. i 1988.) i jednom zlatnom olimpijskom⁵ medaljom (1980.). I samostalna hrvatska reprezentacija osvojila je brojna odličja, među kojima je olimpijsko srebro 1992. protiv najjače ekipe svih vremena, američkog *Dream Teama*, u čijem su sastavu svi igrači bili današnji članovi Kuće slavnih, tzv. *Hall-of-Fameri*⁶ (hrv. *holoffejmer* [hōlofējmer], im. m.), a čije se ime proširilo u opći sportski leksik i može se koristiti za bilo koju ekipu, ovisno o kontekstu i formalnosti situacije.⁷ Hrvatska košarkaška reprezentacija danas ne bi postigla 85 poena protiv *Dream Teama*. Nije se ni plasirala na Olimpijske igre 2012. u Londonu, ispala je s Prvenstva Europe u Litvi. Ipak, ne nedostaje medijske pokrivenosti pa možemo reći da je i

⁴ Usp. službene stranice: <http://www.hks-cbf.hr/main.asp?dir=onama>.

⁵ Olimpijske medalje najvažnija su referenca jer je košarkaško finale u pravilu najgledaniji i najveći spektakl uz zatvaranje Igara (usp. <http://en.beijing2008.cn/>). I bivša i sadašnja reprezentacija osvojile su brojna odličja na svjetskim i europskim prvenstvima, a i hrvatski klubovi su osvajali NLB/ABA, Goodyear ligu (regionalne lige zemalja bivše Jugoslavije – Cibona, Zadar, Cedevita), Eurokup (Lokomotiva) i Euroligu (Jugoplastika).

⁶ Sastav: Charles Barkley, Larry Bird, Clyde Drexler, Patrick Ewing, Magic Johnson, Michael Jordan, Christian Laettner, Karl Malone, Chris Mullin, Scottie Pippen, David Robinson, John Stockton; trener Chuck Daly.

⁷ U pravilima je najviši, administrativni stil standardnoga jezika. Mala je vjerojatnost da ćemo u tekstu naći *Dream Team*, no već u govorenom pravnom žargonu neki će odvjetnik moći reći da je njegov klijent u *Dream Teamu*, iako bi i to bio rijedak slučaj.

košarkaška terminologija, i to ona preuzeta iz engleskoga, u hrvatskom jeziku u širokoj upotrebi⁸, a ovaj rad će pokazati da je i vrlo bogata.

Replika, rezultat jezičnoga transfera, za naziv sporta u hrvatskom je *košarka*. To je prevedenica nastala sufiksacijom prevedenoga korijena *košar-* tvorbenim sufiksom *-ka*, tvorbeno plodnim i u npr. *odbojka*. Osim tvorbenih, sufiksi mogu biti i rječotvorni. To su oni koji ne sudjeluju u formaciji novih riječi, već novih oblika iste riječi. Oni označuju paradigmatičke odnose prema rodu, broju, padežu, licu, vremenu, načinu i sl. pa je *košarka* raščlanjiva i kao *košark-* sa sufiksom *-a* za nominativ jednine ženskoga roda, tj. deklinacijske e-vrste (po genitivu, a â-osnova po korijenu). U standardu je u dativu pravilno *košarci*, no sibilizacija ponekad u govoru izostaje zbog konsonantske skupine kojoj je prvi član /r/. Standardni jezik (u pravilima same igre) nerijetko će biti različit od upotrebnog jezika, govorenoga košarkaškog žargona. Analiza prikazana u ovome radu provedena je na pravilima pa joj je u fokusu standard, ali u razradi se nerijetko dotiče žargon.

Od drugih gramatičkih karakteristika treba navesti da riječ ima semantički praznu množinu, tj. imenica je *singularia tantum*. U engleskome također nema množine, iako riječ *basketballs* postoji, u značenju 'košarkaške lopte' (kraće u žargonu *b-ball(s)*). Termini *basketball* i *košarka* tvorbeno su slični, no različiti su semantički, pa u hrvatskome *košarka* ne može značiti i 'košarkaška lopta', a posebice morfološki, tj. paradigmatički: u engleskom će oblikotvorni sufiks biti samo množinski (-s), dok u hrvatskom ima nominativ -a, genitiv -ĕ⁹, dativ -i, akuzativ -u, vokativ -o, lokativ -i, instrumental -ōm. Ipak, pogrešno je reći da engleski jezik nema padeže jer su oni, kao i u talijanskom, obilježeni prijedlozima i redom riječi. To je tipološka razlika koju nećemo posebno isticati jer je već podrobrno obrađena u literaturi.¹⁰

U ovom se radu dakle oblikotvornim procesima nećemo baviti pa nećemo isticati ni dijalektalne razlike u njima. Ipak, nekad ćemo se poslužiti i primjerima iz govorenog jezika. Te će opaske biti prije leksičke nego gramatičke naravi, jer ne analiziramo pojedine košarkaške žargone (sudački, televizijski, novinarski; zagrebački, splitski, riječki...) već njihovu ukupnost, pa su razlike među tim stilovima i dijalektima nebitne. Drugim riječima, ako je razlika između splitskog i zagrebačkog košarkaškog žargona <*igrali smo* s¹¹> ZG [drīm tīmom] : ST [drīm tīm^q] nećemo ju posebno navoditi, ali ako je razlika <*ajmo na*> ZG *šicu* : ST *basket* 'ulična košarka', bit će vrijedna spomena. Okarakterizirat ćemo to kao bitnu razliku zagrebačkog od splitskog košarkaškog žargona, jer je u splitski ušla posuđenica (no ne od engleskog 'košara', već od 'košarka' *basketball*, s eliptiranim sufiksom), a u zagrebačkom je nastala unutarnjom tvorbom, i to deminutivizacijom, mnogo češćom u tom govoru: *košar-ica > *košica > *šica*. Splitski i zagrebački termin imaju istu motivaciju, riječ za košarku, jedan u jednom jeziku, a drugi u drugom, no u engleskom je riječ

⁸ Sve dnevne novine imaju vijesti iz košarke. Analiza dnevnih sportskih novina u razdoblju od po dva različita tjedna pokazala je da je košarka – uz nogomet i vaterpolo u prvom tjednu, a rukomet u drugom (ovisno o održavanju prvenstava) – dobijala najviše medijskog prostora (Čurković 2011: 12).

⁹ Duljina će biti u standardu i govorima koji je čuvaju.

¹⁰ Usp. npr. Filipović (1990), Ivir (1978).

¹¹ I u splitskom i u zagrebačkom košarkaškom žargonu, ali i u općem sportskom žargonu, prijedlog s ima antonimsko značenje 'protiv'.

za uličnu košarku *hoops* ‘obruči’, a poziv *let’s go shoot some hoops*, koji nema semantičku vezu s hrvatskim oblicima.

Ukratko, govorit ćemo o sustavima dvaju jezika, hrvatskog i engleskog, odnosno o posuđivanju termina i njihovoj prilagodbi, kako u govorenom, tako i u standardnom jeziku. Korpus je ograničen na jedno područje upotrebe jezika, sport, i to onaj koji potječe s engleskog govornog područja. Hrvatska terminologija, dakle, pod izravnim je utjecajem engleske.

2. KONTAKTNA LINGVISTIKA, SUPSTANDARD I POSUĐIVANJE IGRE

Iako se počeci teorije jezika u kontaktu vezuju uz Rasmusa Raska i lingviste 19. stoljeća (v. Filipović, 1986: 19-34) i prije su se u povijesti mislioci osvrtni na fenomen jezičnoga posuđivanja. Tako je i zadarski Petar Zoranić 1536. u posveti *Planina* zapisao da je hrvatski jezik *pošpuren latinskim*, misleći na mnoge posuđenice iz talijanskoga, tj. mletačkoga jezika proširene pod mletačkom vlašću. Latinski se jezik nazivao *knjiškim, dijačkim*, a *harvatski* je pak bio čakavski. Vidljivo je da su se, osim samih jezika, mijenjala i njihova imena, i to onako kako su se izmjenjivali utjecaji.¹² Jezični kontakti stoga se moraju promatrati u okviru društveno-političkih i kulturnih kontakata narodâ, odnosno govornika čiji se idiom istražuje.

U prošlosti su bili češći horizontalni kontakti, tj. kontakti jezika na geografski bliskim teritorijima čiji su govornici jedni od drugih posuđivali riječi kroz razmjenu dobara, znanja i umjetničkih dostignuća. Kod horizontalnih kontakata jezici utječu jedan na drugi, dok je kod vertikalnih taj proces često jednostran. U novije vrijeme gotovo na cijelom svijetu engleski je u vertikalnom kontaktu s drugim jezicima putem interneta i televizije, pa govorimo o vertikalnom kontaktu, odnosno o kontaktu koji ne uključuje geografsku već kontekstualnu, pragmatičku blizinu.

Ni odnosi između jezika u kontaktu nisu uvijek isti. Među adstratima (jezicima u kontaktu) možemo govoriti o supstratu i superstratu. Pritom je superstrat onaj s više govornika na danom području, a ako kojim slučajem supstrat postane prestižniji i utjecajniji te prevlada, on postaje superstrat tom istom, a moguće i još kojem adstratu. Primjerice, od 7. stoljeća¹³ na području oko današnjeg Zadra adstrati su bili ilirski, dalmatski i praslavenski. Do 10. je općeslavenski prevladao, postao superstrat (razvijajući književni jezik, starocrkvenoslavenski, i pismo, glagoljicu), ilirski je izumro, a dalmatski postao supstrat. U Zoranićevu Zadru na hrvatski (tj. čakavski) superstrat utjecali su talijanski (tj. mletački), latinski (tj. "standardni", i to vertikalno), dalmatski i čakavski supstrati, a bilo je i posuđenica iz kajkavskih i štokavskih adstrata. Na kajkavski superstrat utjecali su njemački i mađarski, a na štokavski superstrat talijanski i turski supstrati. Čakavski, kajkavski i štokavski bili su ravnopravno teritorijalno raspodijeljeni adstrati pa ne čudi da su neke posuđenice preko kajkavskog, odnosno štokavskog ušle u čakavski adstrat. Tako u Zoranića

¹² Isto vrijedi i za imena pisama. U vrijeme svoje najšire upotrebe glagoljica se zvala *ćirilica*, po sv. Ćirilu, koji ju je izumio. Ograničenjem upotrebe i njezinim uzmakom pred pismom koje danas nazivamo ćirilicom, dobila je novi naziv *glagoljica*, prema *glagoljati* ‘govoriti’.

¹³ Nakon velikih seoba. Prije toga je dalmatski superstrat bio u kontaktu s ilirskim supstratom.

nalazimo hungarizam *rusag* ili turcizam *boja*, koji nisu očekivani u čakavskim dijalektima. Te su riječi posrednički posuđene, putem drugih adstrata, jer mađarski i turski nisu bili u horizontalnom kontaktu s čakavskim. Turci jesu pokrenuli masovne migracije štokavskog stanovništva k zapadu, čime su se zapadnoštokavski dijalekti proširili po Dalmaciji a istočnoštokavski po Bosni i Hercegovini, te su izmijenili te štokavske govore, ali nisu utjecali na čakavce. Smjer migracija pritom je vidljiv po podijeljenosti najvećeg dijalekta na Balkanu, istočnohercegovačkog štakavskog (i)jekavskog novoštokavskog¹⁴, koji je uostalom i osnovica za standardni jezik.¹⁵ Štokavske inovacije širile su se i mehanički (migracijama) i prirodno (Schmidtova teorija valova), pa je do 19. stoljeća u Zadru štokavski postao superstrat, a čakavski supstrat. U polemikama oko odabira osnovice za hrvatski standardni jezik vođa Zadarske filološke škole Šime Starčević zalagao se za štokavsku ikavicu, no prevladale su ideje Zagrebačke filološke škole, i to mlađih, vukovaca, koji su se zalagali za model Vuka Karadžića. U 20. stoljeću ratovi su još jednom uzburkali stanovništvo i doveli do novih migracija zapadnih novoštokavaca pa je i zadarski štokavski superstrat 21. stoljeća izmijenjen u odnosu na Starčevićev. U kontaktu je s čakavskim i drugim novoštokavskim supstratima, kao i onima iz vertikalnih kontakata, poput standardnog hrvatskog, te engleskog, talijanskog itd.

U ovom radu promotrit ćemo utjecaje engleskog supstrata na hrvatski superstrat, i to samo u jednoj njegovoj upotrebnoj sferi, sportskoj, tj. košarkaškoj. Promotrit ćemo kako su se replike prenosile u standardni i govoreni sportski hrvatski i prema tome podijeliti prevedenice po jezičnim razinama na fonološke (posuđenice), morfološke (prevedenice u užem smislu), sintaktičke (frazološke) i pragmatičke (kontekstualne). Metodama kontrastivne tvorbe opisat ćemo hrvatske posuđenice i prevedenice iz engleskoga jezika u košarkaškoj terminologiji. Kontrastivna tvorba uspoređuje tvorbene obrasce uspoređujući jezične znakove u jeziku davatelju i jeziku primatelju, i to u točno određenom vremenu, pri čemu određuje tvorbeni model i u jeziku davatelju i u jeziku primatelju, a prema njima i način prijenosa znaka (uključujući i zvuk i značenje). Može promatrati i starije znakove, ali njih uspoređivati može samo sa starijim znakovima u jeziku davatelju. Jezik davatelj, engleski, bit će E, a jezik primatelj, hrvatski, bit će H.

Tvorba riječi sinkronijska je jezična disciplina i bilo bi pogrešno uspoređivati stariji korijen u E, prije sufiksacije korijena prvotne složenice, sa sufiksalsnom tvorenicom u H, jer je ona primljena kada je sufiksivacija *-ball* u E barem počela, a možda je već i uopćena. Osim toga, ako su govornicima H bili poznati nazivi drugih sportova u E, onda je u preuzimanju riječi za novi pojam u H više značenja nosio (prvi) korijen, koji i jest razlikovan i preveden (*basket* > *košar-*), a ne sufiks, koji je isti u svim nazivima (*-ball* > *-ka*). U H je prema sufiksalsnoj tvorbi u E odabran isti tvorbeni model. Dakle, *košarka* je doslovna prevedenica, tj. kalk¹⁶ (v. 3.1.a).

¹⁴ Opis u Lisac (2003: 98-115).

¹⁵ To ne znači da su identični. Hrvatski standardni jezik ima svoju kulturno-civilizacijsku nadgradnju, koja crpi iz drugih hrvatskih dijalekata, ali i drugih jezika.

¹⁶ Ako bismo uspoređivali dijakronijski, kao da je *basketball* složenica dvaju korijena, onda bismo hrvatsku repliku svrstali u djelomične prevedenice, kojima je jedan član prenesen doslovno, a drugi slobodno (v. 3.1.2).

Termini iz jezika davatelja nekad se posuđuju a nekad prevode u jezik primatelj. H je tvorbeno plodan jezik i stoga ima više prevedenica nego posuđenica, barem u standardu, kakvim su zapisana službena pravila igre. U analizi termina nerijetko će poslužiti i primjeri koji su dio samo govora (*trica*, *driblanje*), tj. supstandarda.

2.1. SUPSTANDARD

Supstandard je stilizirani govoreni standard. U hijerarhiji dijalekata to bi bio najviši tip govorenog hrvatskog jezika, dok standard ima pisani i *langue* (gramatike, rječnici, pravopisi) i *parole* (drame, epistolarni romani...), a izgovoriti ga mogu samo školovani spikeri, glumci ili kroatisti. On je čvrsta struktura jasno definiranih pravila (u gramatici, pravopisu i rječniku koji su na snazi), dok se "stvarni", govoreni jezik, poput supstandarda ili mjesnog govora, nikada ne može do kraja opisati i definirati, jer je uvjetovan kontekstom i prešutnim znanjem i kulturom sugovornikâ i u trenutku opisa se mijenja. Standard je dakle statičan, umjetan, ljudi koji ga koriste (najviše u pismu), poštuju dogovor najučćenijih kroatista.

Supstandard je dakle standard sa svojim slobodnim varijacijama koji ima svoju pisanu i govorenu formu. Pisana se najčešće ostvaruje na internetu, a govorena u komunikaciji visokoobrazovanih govornika raznih dijalekata, koji su kultivirali svoj govor, no zadržali dijalektizme koji su im u podsvijesti prestižni. Ukratko, to je kontekstualizirani standard. Obuhvaća najprestižnije urbane govore najrazvijenijih gradova (Zagreb, Split, Rijeka, Zadar, Osijek, Dubrovnik, Varaždin, Pula...) i govor nacionalne televizije i drugih medija. Dakako, štokavci s lakoćom preuzimaju standardni četveronaglasni sustav pa je i njihov izgovor supstandarda sličniji standardu, no i oni će izgovoriti značajke koje im svjesno ili nesvjesno ostaju iz materinjeg ili nekog drugog govora. S druge strane, ako je govornik od malena na području na kojem tonska modulacija nije distinktivna, on ni "ne čuje" novoštokavsku intonaciju, no prilagodit će se ili njoj ili željenom urbanom govoru. Intervenirat će u svoj govor.

Supstandard je uvjetovan kontekstom, odnosno situacijom u kojoj se govori pa se prema tome grana na anorganske poddijalekte ili žargone. Najave programa na državnoj televiziji, komentiranje utakmica, politička debata ili intervju s filmskom zvijezdom imaju svaki svoj leksik, terminologiju i implicirana pravila ponašanja, pa se može govoriti o političkom, filmskom ili košarkaškom žargonu. Svaki od tih žargona može se ostvariti u standardu i u supstandardu. Primjerice, tehnološka terminologija još je uvijek nerazriješena u hrvatskom standardnom jeziku za inačice za E *software*, *hardware*, dok su u supstandardu nedvojbeno najčešće u upotrebi posuđenice HS *softver* i *hardver*. Riječi se mogu posuđivati i iz jednog žargona u drugi, pa je unatoč službenom (u košarkaškim pravilima zabilježenom) *voditi loptu*, u supstandardu prihvaćena djelomična prevedenica *driblati*, i to prvo u sportski leksik, a zatim i u opći s prenesenim značenjem 'prevariti nekoga' (< 'prijeći' ~ 'proći'), odakle je prešla i u standard. Posuđeni korijen tvorbeno je plodan pa postoji imenica *driblanje*, odnosno svršeni glagol *predriblati*, a posuđenica je preko žargona, tj. supstandarda ušla u *Rječnik hrvatskoga jezika*, tj. u standard.

I žargoni mogu biti teritorijalno raslojeni, no već je objašnjeno kakvim ćemo se raslojenostima baviti. U košarkaškim žargonima Zagreba i Splita uočili smo različite nazive za H *uličnu košarku*. Postoje i općesportske supstandardne riječi, poput npr. ST, ZD *balun* što je u standardu (ali i nekim supstandardima: ZG, RI) *lopta* ili prvotno HS *penal* za H *kazneni udarac*. Pojedini sportski žargoni imaju svoje inačice: *slobodno bacanje* (košarka), *jedanaesterac* (nogomet), *sedmerac* (rukomet), *peterac* (vaterpolo)¹⁷, a pojedini urbani žargoni imaju svoje nazive: *slobodno, penal...* Rad promatra službena pravila, dakle košarkaški standard, a usporedit će ga s njegovim adstratima – engleskim, iz kojega je igra preuzeta, te općesportskim i dijalektalnim sustavima. Najbolje bi u opisu sportskih žargona bilo krenuti od općesportske terminologije, a zatim iz nje izvlačiti opise pojedinih sportskih žargona, no to premašuje kapacitete rada.

U okvirima kontaktne lingvistike govorimo o globalnom kontaktu sportskih žargona, odnosno englesko-globalnom kontaktu. I terminologija se, kao i igra, iz današnjeg SAD-a širila po svijetu te je leksik jezika primatelja obogaćen specifičnim posuđenicama i prevedenicama vezanima za košarku. Ne trebamo poput Zoranića biti puristi, jer našem jeziku ne prijete ni *vukovi* ni *zmajevi*. Posuđivanje je prirodan jezični proces, a ako su dva jezika u kontaktu, njihove značajke utjecat će jedne na druge. Najstarije posuđenice u hrvatskom jeziku mogu se smjestiti u praslavensko, pa čak praindoeuropsko razdoblje.¹⁸ Riječima prof. Dabo-Denegri (1998: 439): "Nijedan narod nije mogao razviti potpuno autohtonu kulturu lišenu svakog kontakta s drugim narodima, te je njegov jezik neminovno dolazio u dodir s jednim ili više jezika i primao utjecaje iz drugih jezika, ma kako mali ti utjecaji bili".

Ponovimo, u kontaktno-lingvističkom radu koristit ćemo se metodama kontrastivne tvorbe riječi da bismo izolirali prevedenice u sportskoj terminologiji. Potrebno je poznavanje mehanizama i paradigmatске i derivacijske tvorbe riječi, a osim toga i košarkaških idioma jezika primatelja Hk i jezika davatelja Ek. Podjela bi mogla biti i detaljnija, na supstandarde HkZG (zagrebački košarkaški žargon) i HkST (splitski košarkaški žargon), no njih ne možemo uspoređivati s EkNY (njujorški košarkaški) ili EkCH (čikaški košarkaški) jer nisu u kontaktu. Na višoj pragmatičkoj razini mogu se uspoređivati i pravni žargoni Hp i Ep, ili na nižoj reperski Hr i Er (u kojem bismo opet imali regionalnu podjelu HrST, HrZG, a engleski ErEC *east coast* ErWC *west coast* i sl.).

2.2. POSUĐENICE U JEZIKU KOŠARKE

U ovom se radu promatraju prevedenice, ali je, s obzirom na njihovu brojnost u sportskom žargonu, ipak potrebno reći nešto i o posuđenicama, koje možemo okarakterizirati i kao fonetske prevedenice. Posuđenice su definirane kao rezultati jezičnog posuđivanja koje uče i monolingvalni govornici, dakle kao strane riječi

---

¹⁷ U ovim sportovima cilj je ubaciti loptu kroz okvir koji se u standardu naziva *vratnice*, f. pl. att, a u supstandardu *gol*, ili regionalno ST, ZD *branka* itd. Svi primjeri u standardu imaju prozirnu tvorbu: korijen je broj koji označava udaljenost kaznenog udarca od gola, a sufiks je *-erac*, tvorben još u *dvanaesterac* 'stih od 12 slogova'.

¹⁸ Detaljnije u Turk (2006) ili Kapović (2009).

koje su se potpuno integrirale u sustav jezika primatelja (Filipović 1990: 15). Tome treba dodati da su posuđenice u jeziku primatelju tvorbenu plodne (kao što smo vidjeli kod *driblati*). Tvorbeno bogati jezici, poput hrvatskoga, često teže purizmu i posuđenice zamjenjuju prevedenicama.¹⁹ Ipak, u posljednje vrijeme engleski ima sve veći prestiž, pogotovo među mladim govornicima, pa možemo reći da je i posuđivanje jednako prihvatljivo u sportskom supstandardu, a očekivano je da će posuđenice s vremenom iz njega ući i u standard.

Jezično posuđivanje je proces u kojemu se riječ iz jezika davatelja (JD) ortografski, fonološki i morfološki adaptira i integrira u jezik primatelj (JP) i tako popunjava praznine u leksičkom sustavu nastale izvanjezičnom inovacijom. Riječi se preuzimaju iz drugih jezika zbog socio-kulturnih inovacija koje zahtijevaju i leksičke inovacije ili rjeđe prima posuđenicu za već postojeću riječ, ali joj daje novo ili proširuje staro značenje (npr. HsZG *frend* 'poznaničnik, prijatelj' < E *friend* 'prijatelj'). Posuđenice se mogu pisati izvornim ili prilagođenim pravopisom: *thai chi* ili *tai či*; dekliniraju se: *bio sam na boksu*; i razumljive su govornicima jezika primatelja koji ne govore jezik davatelj: *Ivanišević servira*, gdje *servirati* u JP postoji samo u sportskoj terminologiji tzv. sportova s mrežom, poput odbojke, badmintona ili tenisa, u kojima znači standardno *početni udarac*, ali može značiti *dati [ručak/ hranu]* ako se radi o kućnom žargonu, npr. *danas brat servira*.

Većina anglizama²⁰ pronađenih analizom korpusa navedena je i opisana u *Rječniku anglizama* (Filipović 1990: 87-283), no neki se u njemu ne mogu naći.

Filipović navodi (većinom općesportske):

- *all-stars* 'susret najboljih igrača sjevera i juga u hrvatskoj ili istoka i zapada u SAD-u' < *All Stars*;
- *aut* 'prostor van igrališta' < *out* [aut];
- *aut-crta* 'crta koja označava kraj igrališta' < *out-line* (poluprevedenica);
- *centar* 'sredina igrališta', u košarkaškom žargonu 'početna pozicija igrača' < *center / centre*;
- *derbi* 'susret momčadi bliskih na ljestvici' < *derby*;
- *faul*, isto što i *prekršaj* < eng. *faul*;
- *menadžer* 'organizator prelazaka igrača iz kluba u klub' < *manager* 'upravitelj kluba', 'trener';
- *šut* 'udarac na gol / pokušaj koša';
- *time-out* u standardu kao *minuta odmora*;
- *trener* 'organizator igre koji nije igrač' < *trainer* 'kondicijski trener'.

Pridružimo li ovom popisu primjere iz supstandarda *draft* 'izvlačenje ždrijeba' < *draft*, *driblati* i *tim* 'momčad' < *team* [ti:m], izvedenicu *timski* te izraze *double-double* i *triple-double* 'dva ili tri dvoznamenkasta broja na statističkom listu

¹⁹ "The standardological awareness included an explicit tendency not to accept foreign language models passively, but instead to activate the language's own expressive potential based on these models" (Turk, Opašić, 2008: 74).

²⁰ Neki autori upozoravaju na mogućnost određivanja internacionalizma kao anglizma, zbog proširenosti engleskoga jezika (usp. Muhvić-Dimanovski, Skelin Horvat, 2006: 211). Usto vrijedi napomenuti da mnogi kroatisti preferiraju termin anglicizam, no to ovdje nije slučaj.

nekoga igrača', za koje postoje i standardni nazivi koje smo i pronašli u pravilima (*izvlačenje, vođenje lopte, momčad, te dvostruko-dvostruko i trostruko-dvostruko*), no anglizmi su češći u uzusu. Riječ *pas* 'dodavanje' dolazi od engleske imenice *pass* nastale konverzijom od glagola *to pass* 'dodati, proslijediti' i preuzeta je sa semantičkim pomakom. Za engleski košarkaški termin²¹ *pass* postoji hrvatska prevedenica *dodavanje*, no u jeziku košarke koristi se i *pas* u značenju 'uspješno dodavanje pored protivničkog igrača' (v. 3.2.1.).

Usporedimo li ih s prevedenicama, vidjet ćemo da je posuđenica u jeziku košarke znatno manje, te možemo reći da je potvrđena tvrdnja iznesena u uvodnome dijelu ovoga poglavlja (v. bilj. 4) o purističkoj tendenciji u kontaktnoj lingvistici hrvatskoga standardnog jezika. Čak i malen broj anglizama ima svoje prevedeničke parnjake, koji su rjeđe u upotrebi, no definirani su kao službeni termini (npr. *time-out – minuta odmora*). Potvrđeno je i da je substandard otvoreniji posuđenicama, što je razumljivo s obzirom na njegovu elastičnost. Upravo je u broju posuđenica najveća razlika između košarkaškog standarda i supstandarda idioma.

3. PREVEDENICE U JEZIKU KOŠARKE

Prevedenice možemo nazvati i semantičkim posuđenicama, jer je posuđen značenjski element, dok se na planu izraza ostvaruju raznoliko.²² Naziv prevedenica odnosi se na svaki oblik zamjene stranih tvorbenih jedinica elementima domaćeg jezika i prijenos značenja stranoga modela (Turk 1998: 519). Prema tome, prevedenice se mogu podijeliti na tri skupine: leksičke, semantičke i sintaktičke, kojima su u ovome radu dodane i pragmatičke (zbog govornih činova u suđenju košarkaških utakmica).

3.1. LEKSIČKE PREVEDENICE

Leksičke prevedenice obuhvaćaju sve tipove prevedenica na leksičkoj razini (Turk, 1997: 98), ali i na sintaktičkoj, ako se radi o atributivnom skupu. Mogu biti doslovne ili djelomične prevedenice, poluprevedenice, formalno nezavisni neologizmi i frazeološki kalkovi. U košarkaškoj terminologiji najbrojnije su poluprevedenice i djelomične prevedenice.

a) Doslovne prevedenice

U doslovnim se prevedenicama vjerno preslikava strani model na strukturnoj i semantičkoj razini, prema načelu član za član. Dije se na složenice, složeno-sufiksne, prefiksne, prefiksno-sufiksne, izvedenice i atributivne skupove

²¹ U *Rječniku američkih košarkaških izraza i pojmova* pod natuknicom *pass* stoji: "dodavanje, dodavanje lopte suigraču izbačajem ili uručivanjem" (Kozłowski 1998: 225), no popis izvedenica i fraza kojima je sastavnica *pass* proteže se na nekoliko stranica *Rječnika* (Kozłowski 1998: 225-234).

²² Usp. definicije: "Ako se ne uvede nikakav novi slobodan morfem, nego se strana riječ ili izraz prevede, strani se materijal zamjenjuje domaćim, ali u skladu sa stranim modelom: *skyscraper – neboder*. To je *prevedenica* ili *kalk*." (Filipović 1986: 42) "Prevedenica ili kalk jest posuđenica samo po značenju." (Dabo-Denegri 1998: 444).

(Turk 1997: 98-99). Možda bi precizniji naziv za leksičke bio tvorbene prevedenice, s obzirom da se dijele prema prenesenom tvorbenom modelu.

U korpusu je pronađeno tek nekoliko složenica, npr. *poluwrijeme – half-time* (ili *half-time break*); *skok-šut – jump shot*, koja se ne nalazi u službenim pravilima, nego je naziv za vrstu šuta (‘šut iz skoka’). Prefiksalne nisu pronađene, jer su češće rješenje djelomične posuđenice s tvorbenim pomakom, zbog različitih tipoloških svojstava hrvatskoga i engleskoga jezika.²³ U ovoj je skupini najviše atributivnih skupova: *držana lopta – held ball*, *dva poena – two points*, *tri poena – three points*, *osobna pogreška – personal foul*, *slobodna bacanja – free throws* itd. Pronađeni su i primjeri poput *dvostruko vođenje – double dribble*, uz koje je u govoru dopuštena i posuđenica *dupla*, s elipsom riječi [*lopta*]. Sufikslnih semantičkih prevedenica (poput *blokada – block*) ima nešto više od prefikslnih, no i one su zastupljenije među djelomičnim prevedenicama.

b) Djelomične prevedenice

Kada se jedan tvorbeni element prenosi vjerno, a drugi slobodno, govorimo o djelomičnim prevedenicama. Pomak može biti u rasporedu ili vrsti tvorbenih elemenata jezika semantičke replike: strana se složenica zamjenjuje izvedenicom, složenica se zamjenjuje složenim izrazom ili su tvorbene jedinice različito raspoređene. (Turk, 1997: 99)

Najviše je primjera zamjene složenice složenim izrazom: *skok u napadu – offensive rebound*, *pravilo tri sekunde – three seconds rule*, *povratak u igru – re-enter the game* itd. Ti se hrvatski izrazi od engleskih, osim tvorbenom vrstom, razlikuju i rasporedom jedinica. Posebna vrsta složenica sastavljenih od nekoliko riječi u hrvatskom jeziku razmjerno je rijetka, dok je u engleskom jeziku jedan od najplodnijih tvorbenih modela. Njime nastaju tzv. multi-leksičke jedinice (*multi-lexical units*), među kojima su i frazni glagoli (*phrasal verbs*), poput *get up* ‘ustati’ (vs. *get* ‘dobiti’ i *up* ‘gore’). Hrvatski je jezik skloniji konstrukcijama imenica + atributivni skup poput *skok u napadu*, dok je u engleskom raspored pridjev + imenica poput *offensive rebound* ili čak imenica + imenica kao *zone defense*.

Razmjerno je plodno i djelomično kalkiranje s pomakom u tvorbenoj strukturi, odnosno u rasporedu tvorbenih jedinica. Tu također možemo ustanoviti podtipove: (i) djelomična prevedenica složenice u kojoj je jedan korijen vjerno prenesen, a drugi je zamijenjen sufiskom, npr. *košarka – basketball*²⁴; (ii) djelomična prevedenica s prefiksom umjesto sufiksa, npr. *doigravanje – play-off* ili *ubacivanje – throw-in*: *u- < -in + -bac- < throw- + -ivanje < - [imenica]*; (iii) zamjena nultog morfema sufiskom, kakvu vidimo još i u primjerima poput *asistencija – assist*. U engleskom riječ *assist* može biti i imenica i glagol, ovisno o poziciji u rečenici. U hrvatskom se na izvorno lat. rječotvorni korijen dodaje (i) za glagol *asistirati*: njem. infiks *-ir-* i hrv. glagolski infiks *-a-* i infinitivni sufiks *-ti*; a za (ii) imenicu *asistencija*: korijenu izvedenice *asistent-* dodaje se imenički sufiks *-ija* i fonetskom prilagodbom dobijamo *asistencija*.

²³ Usp. Matasović 2001: 103.

²⁴ Osim ako ćemo *ball* promatrati kao sufiks, tada je doslovna prevedenica.

c) Poluprevedenice i frazeološke prevedenice

Poluprevedenica je tip prevedenice čiji je jedan dio izravno prenesen (tj. kalkiran), a drugi je nepreveden. Mogu se nazvati i poluposuđenice. U jeziku košarke pronađen je znatan broj poluprevedenica povezanih s frazeološkim kalkiranjem,²⁵ zbog već spomenute prirode engleskoga jezika. Strukturalno-tipološka razlika s kakvom se ovdje susrećemo uvelike otežava analizu prevedenica u jeziku košarke. Često je teško razlučiti poluprevedenice od frazeoloških, jer se ustvari fraze djelomično kalkiraju u hrvatske riječi. Frazeološki kalk može biti *vrijeme igranja – playing time*, dok je *silazna putanja – downward flight* bliže poluprevedenici: *silazna < downward + putanja ≠ flight*. Takvi su primjeri još i *odlučiti utakmicu – seal the game*, koji nije doslovna prevedenica jer bi u hrvatskome *zapečatiti utakmicu* bilo 'upečatljivo igrati'; ili *koš iz igre – field goal*, u kojem je *koš* za *gol* a *iz igre* za (doslovno) *s terena*. Zanimljiva je i upotreba elipse, npr. *zona – zone defense*, i dodavanja tvorbenog elementa, npr. *ukradena lopta – steal*.

d) Formalno nezavisni neologizmi

Definicija formalno nezavisnog neologizma vidljiva je iz samoga naziva. To je novonastala riječ koja formalno nema veze sa stranim predložkom, a sadržajno je inovativna u JP – stvara se novi označitelj za novo označeno. S obzirom da je sama igra čija se terminologija obrađuje strana inovacija u hrvatskoj kulturi, ostvareni su idealni uvjeti za stvaranje velikog broja formalno nezavisnih neologizama, poput *dvoransko – indoor*, *izjednačenje – tie*, *podbacivanje – jump ball*, *utakmica – game* i dr. Košarkaški je diskurs iziskivao inovacije i u engleskom i u hrvatskom jeziku.

Stvaranjem formalno nezavisnih neologizama hrvatski je jezik zadržao svoju tvorbeni plodnost, istodobno semantički posuđujući iz engleskoga kontekstualno zavisnu terminologiju. Osim u formalno nezavisnih neologizama, ovu tendenciju možemo povezati i sa znatnim brojem semantičkih prevedenica, među kojima je najčešće korišteno tzv. sinonimsko semantičko posuđivanje, pridavanje novoga značenja već postojećoj riječi jezika (v. 3.2.4.).

3.2. SEMANTIČKE PREVEDENICE

Kada se domaćoj riječi pod utjecajem riječi iz nekoga stranog jezika pridaje novo značenje, govorimo o semantičkom prevođenju, odnosno o semantičkim posuđenicama. U rijetkim se slučajevima može dogoditi da strano značenje potisne domaće. Većinom staro i novo značenje supostoje (Turk, 1997:100). Mogli bismo reći da su sve leksičke prevedenice istodobno i semantičke prevedenice, jer se u svakome kalkiranju doslovno ili preneseno prevodi značenje. Međutim, kao što ćemo vidjeti na primjerima, razlika između leksičkih i semantičkih prevedenica jest u odabiru najprimjerenijeg opisa, pa smo leksičke podijelili prema tvorbenim modelima i alternacijama u tvorbi, dok ćemo semantičke dijeliti na homofone i heterofone (po izrazu) te homonimske i sinonimske (po značenju). S ovim na

²⁵ Frazeološki je kalk vjerno prenesena semantičko-sintaktička posuđenica, sastavljena od neraščlanjivih skupova riječi, identičnih u jeziku primatelju i jeziku davatelju. (Turk, 1997: 100)

umu, ne smijemo pomiješati doslovne prevedenice sa sinonimskim semantičkim posuđenicama, što neće biti teško, jer se u prvima radi o novotvorbi, dok je kod drugih inovacija isključivo značenjska.

a) Homofone semantičke prevedenice

U opisu jednoga jezika, homofoni su parovi riječi koji imaju sličan ili isti plan izraza, dok im je plan značenja različit (Silić, Pranjsković 2007: 1131). U teoriji jezika u kontaktu, homofonske semantičke prevedenice relativno su podudarne s riječima iz jezika iz kojega se posuđuje, no ne možemo reći da se radi o posuđivanju, nego prije o internacionalizmima koji dobijaju novo značenje (tj. novi sem) i u jeziku primatelju i u jeziku davatelju. Takve su prevedenice brojne u kompjutorskoj terminologiji, npr. *program* – *programme* (Turk, 1997: 100). U košarkaškoj terminologiji pronađene homofonske prevedenice ustvari su općesportske, što je i očekivano od internacionalizama: *poen* – *point*, *position* – *pozicija* (u oba jezika oblik može biti i oznaka za početnu poziciju igrača, što bismo mogli nazvati općesportskom elipsom), *tournament* – *turnir* i sl. U hrvatskom je zadržana razlika *koš* : *gol*, dok se u engleskom za pogodak može reći i *goal* i *basket* i *point*.

Pronađeni su i lažni parovi, poput *diskvalifikacija* – *disqualification* ili *pas* – *pass*, koji su preuzeti homonimski, ali im nije dodano novo značenje po uzoru na strano pa *diskvalifikacija* znači ‘izbacivanje iz natjecanja’ u hrvatskom, ali joj je u engleskoj košarkaškoj terminologiji dodano značenje ‘dobijanje isključujuće osobne pogreške’. Lažni parovi u engleskom se zovu *false friends*, uz formalniji *false pairs*, pa se prema tome i u hrvatskome u neformalnim govornim situacijama može čuti i kalkirano *lažni prijatelji*.

b) Heterofone semantičke prevedenice

Heterofone semantičke posuđenice slične su homofonima, no one nisu internacionalizmi, nego riječi iz postojećeg leksičkog inventara jezika primatelja, kojima se po uzoru na dodano značenje riječi jezika davatelja pridaje novo značenje (Turk, 1997: 100). One su izrazima, dakle, potpuno različite, no njihova nova semantička svojstva motivirana su novim značenjem u JD, a zatim se u JP prevodi polisemizacijom. Mogli bismo reći da su i ovo doslovne prevedenice, koje nisu neologizmi, nego su neosemizmi, riječi s novim značenjem. To su riječi poput *zamjena* – *replacement* ili *posjed* [*lopte*] – *possession* [*of ball*].

c) Homonimske semantičke prevedenice

Homonimske semantičke prevedenice su riječi kojima je novo značenje različito od prvoga, i nemaju semantičku poveznicu s jezikom davateljem. Takve su prevedenice u jeziku košarke rijetke, jer je on samo dio preuzete igre, a svaka prevedenica ima barem tanku semantičku poveznicu s novim pojmom koji označava.

d) Sinonimske semantičke prevedenice

Sinonimske semantičke prevedenice možemo nazvati i semantičkim prevedenicama u užem smislu, jer se u njima kalkiranje odvija na temelju istosti ili bliskosti značenja dvaju pojmova i u jeziku davatelju i u jeziku primatelju. Radi

se, dakle, o riječima kojima se novo značenje pridaje po uzoru na značenje pridano u jeziku davatelju. Novopridano značenje već je izraženo nekom drugom riječju, a semantička je prevedenica u sinonimskom odnosu s danom riječju (Turk, 1997: 100). Takve prevedenice prevladavaju u košarkaškom leksiku. Spomenimo samo neke: *čuvati* – *to guard*, *klupa* – *bench*, *koš* – *basket*, *produžetak* – *overtime*, *skok* – *rebound*, *sudac* – *referee* i dr.

3.3. SINTAKTIČKE PREVEDENICE

S obzirom da je u središtu kontrastivna analiza službenih košarkaških termina, ovaj rad ne može imati obuhvatnu sintaktičku analizu bez analize govorenoga, supstandardnoga košarkaškog žargona. Ona bi pak poslužila i u analizi sintaktičkih prevedenica, koja zahtjeva proširenje korpusa dnevnim tiskom, časopisima, službenim prijenosima utakmica i sl. U proširenom bismo korpusu pronašli i engleske kolokacije neprevodive na hrvatski jezik (poput *pick and roll* < *pick* ‘pokupiti’ + *roll* ‘valjati’, koji Amerikanci gotovo da više ni ne koriste; umjesto toga imaju skraćeni frazem: *screen-roll*), ali bismo ustanovili i ustaljene hrvatske izraze koji su u engleskome rijetki (npr. *zasluženo pobijediti*). Čurković (2011: 23-24) u kao frazeme tipične za košarku bilježi:

- *zabiti sa sirenom* ‘postići koš u posljednjoj sekundi’,
- *igrati (2-3) zonu* ‘obrana u kojoj igrači čuvaju određeni prostor na terenu’,
- *napadati debalansom zone* ‘brzo prebacivati loptu s jedne strane na drugu, kako bi se protivnika uhvatilo van ravnoteže’,
- *pick and roll* ‘igra dva na dva’,
- *protok lopte* ‘brza dodavanja’,
- *ući u probleme s osobnima* ‘praviti osobne greške koje mogu igrača eliminirati iz igre’,
- *zatvoriti skok* ‘otimati protivniku lopte koje se odbiju od obruča nakon promašaja’,
- *skupiti se u obrani* ‘obrana u kojoj se protivnike ne pušta pod koš, pušta se vanjski šut’,
- *cariniti loptu* ‘predugo držanje lopte od jednog igrača’,
- *šut s poludistance* ‘šut iz prostora između reketa i linije trice’,
- *igrati čovjeka* ‘obrana u kojoj se čuvaju protivnički igrači, a ne prostor’,
- *imati mišiće u reketu* ‘imati snažne igrače na poziciji centra’,
- *skupiti penale* ‘napraviti mnoge osobne greške’,
- *ispucati penale* ‘šutirati (oba) slobodna bacanja’,
- *iskakati na pick (and roll)* ‘obrana u kojoj visoki igrač iskače na putanju niskog protivničkog i time ga usporava’,
- *šesti igrač* ‘navijači’, također i: *podrška s tribina*,
- *biti u bonusu* ‘napraviti četiri prekršaja u jednoj četvrtini, a svaki idući prekršaj znači slobodna bacanja za protivnika’,
- *igrati četvorku* ‘igrati na poziciji krilnog centra’,
- *popiti bananu* ‘protivnik blokira šut na koš’, *banana* ‘blok’,
- *ići na ulaz* ‘prodrijeti pod koš’,
- *spustiti se u stav* ‘igrati agresivniju obranu’,

- *poslati na crtu* ‘faulirati protivničkog igrača koji nakon toga šutira slobodna bacanja’,
- *biti pick (na Draftu)* ‘izbor na Draftu²⁶’.

Slična analiza engleske frazeologije nije pronađena pa se ne mogu donijeti kontrastivni zaključci, no vidljivo je da je u velikom broju frazema jedna od sastavnica posuđenica iz engleskoga jezika (*pick and roll*, *šut s poludistance*, *iskakati na pick (and roll)*, *biti u bonusu*, *biti pick (na Draftu)*), dok su druge motivirane unutarnjom tvorbom, većinom metaforičnom promjenom značenja na temelju sličnosti (*zabiti sa sirenom*, *napadati debalansom zone*, *ući u probleme s osobnima*, *skupiti se u obrani*, *poslati na crtu*, *cariniti loptu*, *zatvoriti skok*, *popiti bananu*) ili se mogu opisati kao metonimije (*imati mišiće u reketu*, *igrati čovjeka*, *šesti igrač*).

3.4. PRAGMATIČKE PREVEDENICE

Pragmatičke posuđenice bit će promotrene u jeziku košarkaških sudaca. Govorni čin u igrama ima vrlo veliku važnost. Kao i u jeziku prava²⁷, u jeziku košarke sudac ima posebnu vrstu izrijeke (eng. *utterance*). U košarkaškom diskursu sudac umjesto fonemima govori gestama i zviždanjem kojim prekida igru ili odobrava njezin nastavak.

U hrvatskoj literaturi ima malo govora o govornom činu (*speech act*) pa ga je potrebno ukratko definirati. Govorni čin je riječ (ili fraza, rečenica) koja je ujedno i djelo. Takve konstrukcije izravno mijenjaju izvanjezični univerzum. Ovisno o prešutnom znanju govornika i slušatelja o snazi izgovorenoga, a vezane su za kontekst u kojemu vrijede njihova pravila (usp. Yule 1996: 47-56). Košarkaški sudac tako svojim zviždukom prekida igru i donosi odluku kojom ili zaustavlja regularno vrijeme igranja, ili daje, odnosno oduzima loptu jednoj od momčadi, ili im dodjeljuje neku vrstu kazne za prekršaje (v. SPKI, čl. 5.).

Sudački jezik ima 58 iskaza.²⁸ Sastoje se od pokreta ruku, glave i torza i mogu se slagati u rečenice, točnije izrijeke, koje čine govorni čin. Uz njih, na planu njegova govora još je i zvuk zviždaljke. Njime prekida igru i započinje svoju izrijeku, koja se sastoji od kombinacije gesta. U trenutku kada je kombinacija gotova, zapisničar ju bilježi u službeni zapisnik i ona stupa na snagu. Sudac time izravno utječe na igru, i svako nepoštovanje njegove odluke se kažnjava (SPKI, čl. 7.).

Sličice priložene službenim pravilima prikazuju sudačke znakove i u engleskom i u hrvatskom jeziku. Iz njih se vidi da su službena pravila HKS-a prevedena i prilagođena FIBA-inim međunarodnim pravilima, dok su geste sudaca univerzalne (čak su i ilustracije u hrvatskim i FIBA-inim pravilima identične). Dakle, ne možemo ih definirati kao pragmatičke prevedenice, već prije kao jezične univerzalije.

²⁶ Draft (‘izvlačenje’) – NBA momčadi biraju najbolje igrače sa sveučilišta ili iz Europe.

²⁷ Anglosaksonski *common law* bogat je govornim činovima, npr. udarac čekića o drveno postolje znači da odluka stupa na snagu. U hrvatskim je sudnicama situacija drugačija, te je donešena kada je izgovorena i unesena u zapisnik, a stupa na snagu kada je objavljena. Zajedničko im je što svi u sudnici moraju ustati pri izricanju presude (v. ZPP, čl. 335).

²⁸ U međunarodnim je pravilima 59 znakova, jer u Hrvatskoj nema tzv. *pravila 5 sekundi*.

Usporedimo li nazive svake geste, tj. službene značenjske opise sudačkih znakova, ustanovit ćemo da je gestovni leksik ovoga kontekstualno uvjetovanog jezika ustvari konkretna manifestacija onoga što se u literaturi kontaktne lingvistike (točnije, kontrastivne analize) nerijetko naziva *tertium comparationis*. Generativni gramatičari nazvali bi to dubinskom strukturom, i svakako bi bilo zanimljivo pogledati sintaktičke analize gestovnoga jezika, i to na primjerima iz utakmica, gdje ovi govorni činovi dolaze na djelo.

4. ZAKLJUČAK

U ovom je radu sastavljen svojevrsni rječnik prevedenica u košarkaškom žargonu, koje smo metodama komparativne lingvistike razdijelili prema vrstama iz literature. Kako je košarka izvorno američki sport, i najpopularniji je u SAD-u, usporedili smo hrvatske termine s engleskima, i to onima iz američkog engleskog, koji su u službenim pravilima NBA-lige i FIBA-e. Nismo se osvrtni na posredničke jezike u kalkiranju, a općesportski leksik spominje se kada je nužno.

Analizom je potvrđeno da je najveći broj prevedenica utemeljenih na semantičkoj sličnosti (*napad – offense*), uz znatan broj poluprevedenica. Ipak, ni za jedne ni za druge prevedenice ne možemo reći da su pretežite, tj. da su osnovni način semantičkog posuđivanja. Pronađene su sve vrste prevedenica navedene u literaturi, osim homonimskih, a dodali smo im i miješani polutvoreničko-frazeološki tip te pragmatičke prevedenice, specifične upravo za jezik sporta.

Jezik košarke ima jasno određen *tertium comparationis* – sudačke znakove – zapisan u pravilima, izražen uvijek istim gestama u samoj igri, dok su njegove interpretacije različito ostvarene na različitim jezicima. U hrvatskome se neke riječi iz korpusa košarkaških termina koriste i u drugim sportovima, a neke i u drugim sferama. Ipak, svatko će pomisliti prvo na košarku kažete li mu sa smješkom sintaktičku posuđenicu: *I love this game!*

5. PRILOZI

5.1. PRAVILA JOHNNA NAISMITHA:

Engleski ²⁹	Hrvatski (prev. a.)
1. The ball may be thrown in any direction with one or both hands.	1. Lopta se može baciti u bilo kojem smjeru jednom ili objema rukama.
2. The ball may be batted in any direction with one or both hands, but never with the fist.	2. Lopta se može odbijati u bilo kojem smjeru jednom ili objema rukama, ali nikad šakom.

²⁹ Dostupno na: http://inventors.about.com/library/inventors/blbasketball_rules.htm.

3. A player cannot run with the ball. The player must throw it from the spot on which he catches it, allowance to be made for a man running at a good speed.	3. Igrač ne smije trčati s loptom. Mora ju baciti s mjesta na kojem je uhvati, s iznimkom kada igrač trči dobrom brzinom.
4. The ball must be held by the hands. The arms or body must not be used for holding it.	4. Lopta se mora držati u dlanovima; ni rukama ni tijelom ne smije se držati lopta.
5. No shouldering, holding, striking, pushing, or tripping in any way of an opponent. The first infringement of this rule by any person shall count as a foul; the second shall disqualify him until the next basket is made or, if there was evident intent to injure the person, for the whole of the game. No substitution shall be allowed.	5. Nema naguravanja, zadržavanja, udaranja, guranja ili ikakvog rušenja protivnika. Prvo nepoštivanje ovog pravila od bilo kojeg igrača računat će se kao foul; drugi će diskvalificirati igrača dok se ne postigne sljedeći koš ili, ako je postojala očita namjera da se ozlijedi osoba, do kraja utakmice. Neće se dopustiti zamjena.
6. A foul is striking at the ball with the fist, violation of Rules 3 and 4 and such described in Rule 5.	6. Faul je udaranje lopte šakom, kršenje trećeg i četvrtog i petog pravila.
7. If either side makes three consecutive fouls, it shall count a goal for the opponents (consecutive means without the opponents in the mean time making a foul).	7. Ako bilo koja momčad napravi tri faula zaredom, to će se računati kao koš protivnicima (to znači da protivnici u međuvremenu nisu faulirali).
8. A goal shall be made when the ball is thrown or batted from the grounds into the basket and stays there, providing those defending the goal do no touch or disturb the goal. If the ball rests on the edges, and the opponent moves the basket, it shall count as a goal.	8. Koš se računa kad se lopta ubaci ili od poda odbije u košaru i ostaje u njoj bez da igrači obrambene momčadi dodiruju ili ometaju koš. Ako se lopta zadrž na rubovima, a protivnik pomakne koš, računat će se kao zgoditak.
9. When the ball goes out of bounds, it shall be thrown into the field and played by the first person touching it. In case of dispute the umpire shall throw it straight into the field. The thrower-in is allowed five seconds. If he holds it longer, it shall go to the opponent. If any side persists in delaying the game, the umpire shall call a foul on them.	9. Kad lopta izađe iz granica, ubacit će se natrag na teren, a igru nastavlja prva osoba koja ju dobije. Ako dođe do nesuglasica, pomoćni sudac bacit će ju izravno na teren. Onaj koji ju ubacuje imat će pet sekundi. Ako zadrži loptu duže, ona će ići protivniku. Ako ijedna od strana nastavi odlagati igru, sudac će im dosuditi foul.
10. The umpire shall be the judge of the men and shall note the fouls and notify the referee when three consecutive fouls have been made. He shall have power to disqualify men according to Rule 5.	10. Pomoćni sudac sudit će čovjeka te bilježiti faule i obavijestiti sudca kada se naprave tri uzastopna prekršaja. Ima pravo izbaciti igrače na temelju petog pravila.

11. The referee shall be judge of the ball and shall decide when the ball is in play, in bounds, to which side it belongs, and shall keep the time. He shall decide when a goal has been made and keep account of the goals, with any other duties that are usually performed by a referee.	11. Sudac će suditi o lopti i odlučivat će kad je lopta u igri, u granicama, kojoj strani pripada i pratit će vrijeme. Odlučivat će je li postignut koš i pratit će rezultat, a obavljat će i ostale dužnosti koje inače obavljaju sudci.
12. The time shall be two fifteen-minute halves, with five minutes rest between.	12. Vrijeme igre bit će dvije petnaestominutne polovice, s petominutnim odmorom između njih.
13. The side making the most goals in that time shall be declared the winner.	13. Ona strana koja bude imala više pogodaka u tome vremenu bit će proglašena pobjedničkom.

5.2. KOŠARKA U SVJETSKIM JEZICIMA³⁰

Arapski: مَلْسَلَا تَرَكُ بِتَبَعًا	Litavski: krepšinis
Češki: basketbal, košíková	Mađarski: kosárlabda
Danski: basketball	Nizozemski: korfbal
Estonski: korvpall	Njemački: das Basketball
Finski: koripallo	Poljski: koszykówka
Francuski: basket(-ball)	Portugalski (Brazil): basquetebol
Grčki: μπάσκετ	Portugalski (Portugal): basketball
Hindi: बास्केटबॉल	Rumunjski: baschet
Hrvatski: košarka	Ruski: баскетбол
Indonezijski: bola basket	Slovenski: košarka
Islandski: körfubolti	Srpski: košarka
Japanski: バスケットボール, 籠球	Španjolski: baloncesto; básquetbol
Kineski (Pojednostavljeni): 籃球	Švedski: basket
Kineski (Tradicionalni): 籃球	Talijanski: pallacanestro
Latvijski: basketbols	Turski: basketbol

³⁰ Prema: <http://hoopedia.nba.com/index.php?title=Basketball>.

BIBLIOGRAFIJA

- American Sport Eduaction Program 2007. *Coaching youth basketball*, Champaign, IL, SAD.
- Bibić, Milorad; Kovačević, Zoran. 2004. *Zlatna košarka Mirka Novosela*. Golden Marketing, Zagreb.
- Čurković, Dijana 2013. "The similarities between the four largest urban dialects in Croatia: Zagreb, Split, Rijeka and Osijek", *International Journal of Science*, vol. 3, 201-213.
- Čurković, Igor 2011. *Frazeologija i figurativnost sportskog novinarstva*. Fakultet političkih znanosti, Zagreb, diplomski rad, rukopis.
- Dabo-Denegri, Ljuba 1998. "Jezično posuđivanje: tipologija leksičkih posuđenica (anglicizmi u francuskom jeziku)", *Filologija*, 30-31, Zagreb, str. 439-450.
- FIBA 2010. *Official basketball rules 2010*, San Juan, Puerto Rico (14. travnja).
- Filipović, Rudolf 1986. *Teorija jezika u kontaktu*, Školska knjiga, Zagreb.
- Filipović, Rudolf 1990. *Anglicizmi u hrvatskom i srpskom jeziku*, Školska knjiga, Zagreb.
- Hrvatski košarkaški savez 2000. *Službena pravila košarkaške igre* (SPKI), Zagreb.
- Ivir, Vladimir 1978. *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za I god. pozivnouslymerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Centar "Karlovačka Gimnazija", Sremski Karlovci.
- Kapović, Mate 2009. »O "pravilnosti" u jeziku", *Kolo*, br. 3-4, Zagreb [http://www.matica.hr/Kolo/kolo2009_3.nsf/AllWebDocs/O__pravilnosti__u_jeziku].
- Kozłowski, Marian 1998. *Rječnik američkih košarkaških izraza i pojmova*, Hrvatski košarkaški savez; Udruga hrvatskih košarkaških trenera, Zagreb.
- Lisac, Josip 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden Marketing, Zagreb.
- Matašović, Ranko 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Muhvić-Dimantovski, Vesna, Skelin Horvat, Anita 2006. »O riječima stranoga podrijetla i njihovu nazivlju«, *Filologija*, br. 46-47, Zagreb, str. 203-215.
- Perica, Vjekoslav 2002. "Genetika ili revolucija? O fenomenu južnoslavenske škole košarke", *Reč, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*, br. 70, Beograd, str. 171-193.
- Silić, Josip, Pranjković, Ivo 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Stuhne, Zinajda 2008. *Zakon o parničkom postupku* (ZPP), Zagreb.
- Točig, Igor 1998. *Košarkaški udžbenik*, PMF, Zavod za fizičku kulturu, Split.
- Trninić, Slavko 2001. *Znanstvena istraživanja košarkaške igre*, Victa, Zagreb.

Turk, Marija 1997. "Jezični kalk: tipologija i nazivlje", *Fluminensia*, br. 1-2, Rijeka, str. 85-103.

Turk, Marija 1998. "Semantičke posuđenice, jedan oblik prevedenica", *Filologija*, br. 30-31, Zagreb, str. 519-528.

Turk, Marija, Opašić, Maja 2008. »Linguistic borrowing and Purism in the Croatian Language«, *Suvremena lingvistika*, br. 65, str. 73-88.

Turk, Marija 2006. "Hrvatski u kontaktu tijekom 20. stoljeća", *Hrvatski jezik u 20. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 423-447.

Turk, Marija, Pavletić, Helena 1999. "Posrednički jezici u kalkiranju", *Rasprave IHJJ*, br. 25, Zagreb, str. 359-375.

Yule, George 1996. *Pragmatics*, OUP, London, GBR.

http://en.wikipedia.org/wiki/Rules_of_basketball

<http://www.hks-cbf.com/index.php?opt=home&lang=HR>

<http://hoopedia.nba.com/index.php?title=Basketball>

http://hoopedia.nba.com/index.php?title=Common_Basketball_Terms

http://inventors.about.com/library/inventors/blbasketball_rules.htm

<http://www.basketball-reference.com/>

<http://www.fiba.com/>

<http://www.kosarka.hr/>

<http://www.nba.com/>

http://www.nba.com/analysis/rules_index.html

<http://www.youth-basketball-tips.com/referee-signals.html>

LOAN TRANSLATIONS IN SPORTS TERMINOLOGY: BASKETBALL

Basketball came to Croatia from America and thus the impact of English in Croatian basketball terminology is significant; by taking over the game, the terminology was also taken. In order to examine the interaction between Croatian and English the FIBA's official rules of the game were compared. As expected, a large number of English loan words and loan translations was established. The results of the analysis were classified according to the type of translation and the mode of adaptation.

KEY WORDS: *basketball, English language, loan words, loan translations, terminology.*

